

Danuta Gibas-Krzak

Terroryzm na Bałkanach. Geneza – nurty – prognozy

Wprowadzenie

Chociaż w nauce istnieje ponad dwieście definicji terroryzmu, to jednak trudno byłoby wyodrębnić tę najwłaściwszą, oddającą precyzyjnie podejmowaną problematykę oraz tłumaczącą w sposób właściwy specyfikę ładu międzynarodowego w epoce globalizacji. Nie zmienia to jednak tego, że współczesny terroryzm jest zjawiskiem zarówno politycznym, jak i społecznym, a jego geneza tkwi w skomplikowanych procesach zachodzących w społeczeństwach. Wielu badaczy uważa, że lepiej jest określać różne odmiany terroryzmu, niż próbować formułować jedną definicję. W ramach tego paradygmatu można mówić o terroryzmie państwowym, etnicznym czy międzynarodowym. W nauce stosuje się także pojęcie zagrożenie asymetryczne, które odnosi się do badań nad wojną i konfliktami¹. Trudno zaprzeczyć, że terroryzm – postrzegany często jako nieselektywny i bezsensowny – jest w istocie bardzo świadomym i planowym zastosowaniem przemocy². Brak jednej typologii, oddającej naturę tego zjawiska, sprawia, że badacze dokonują kolejnych prób systematyzacji terroryzmu, przyjmując podział na założenia doktrynalne i cele ideologiczne. Powszechnie stosowanym terminem jest terroryzm międzynarodowy rozumiany jako stosowanie siły lub groźby jej użycia przez jednostki lub grupy osób przeciw osobom, miejscom lub rzeczom naruszającym prawo międzynarodowe, z zamiarem wywołania stanu zastraszenia grupy społecznej (etnicznej), społeczeństwa, narodu lub społeczności międzynarodowej dla osiągnięcia celów politycznych. Po zimnej wojnie szczególnie niebezpieczne są: współpraca poszczególnych organizacji terrorystycznych w zakresie szkolenia i dawania schronienia komandom terrorystycznym, wspólne działanie oraz sięganie do metod terrorystycznych przez walczące o wyzwolenie narody i grupy polityczne, etniczne oraz ruchy religijne. Niepokój budzi prowadzenie akcji o charakterze terrorystycznym przez służby specjalne, a także współpraca grup terrorystycznych ze strukturami przestępczości zorganizowanej oraz wspólne ich działania ze służbami specjalnymi³.

Działania terrorystyczne były od wieków stosowane jako skuteczne narzędzie walki zarówno przeciw silniejszemu przeciwnikowi, jak i własnemu społeczeństwu, u jego podstaw bowiem występuje zastraszenie podmiotu, który był poddany działaniom terrorystycznym.

Jak każde zjawisko społeczno-polityczne, tak i terroryzm ewoluował na przestrzeni wieków, przybierając różne formy, aż w końcu stał się przekleństwem naszych

¹ R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*, Toruń 2007, s. 43.

² B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999, s. 175.

³ *Encyklopedia Politologii*, t. 5, M. Żmigrodzki (red.), Zakamycze 2002, s. 365.

czasów. W epoce globalizacji terroryzm to głównie brutalne akty – akcje i operacje prowadzone przez organizacje powiązane ideologicznie i religijnie z islamem. Mimo skomplikowanej typologii omawianego zjawiska, w perspektywie historycznej można wymienić następujące nurty terroryzmu:

- terroryzm anarchistyczny XIX w. i początku XX w.,
- terroryzm lewacki lat 60. i 80. XX w.,
- terroryzm prawicowy końca XX w. i początku XXI w.,
- terroryzm ponowoczesny, religijny, globalny⁴.

Mniej znane są inne aspekty działalności terrorystycznej, obserwowane zwłaszcza w południowo-wschodniej części Starego Kontynentu. W żadnym z pozostałych regionów Europy nie znajdzie się tak szerokiego spektrum różnych form terroryzmu, co niewątpliwie stanowi o wyjątkowości tego obszaru zarówno dla historyków, politologów, jak i przedstawicieli innych nauk. Na przestrzeni przeszło stu lat Bałkany były areną działalności różnych organizacji wywrotowych oraz licznych zamachów terrorystycznych, które miały decydujący wpływ na dzieje świata. Za sprawą Gavrilo Principa i jego towarzyszy, wywodzących się z małej organizacji terrorystycznej „Młoda Bośnia”, doszło do zamachu w Sarajewie i zabicia arcyksięcia Franciszka Ferdynanda. To z kolei stało się bezpośrednią przyczyną wybuchu Wielkiej Wojny 1914–1918. Kilkanaście lat wcześniej na obszarze Bałkanów rozpoczęli działalność macedońscy rewolucjoniści spod znaku Wewnętrznej Macedońskiej Organizacji Rewolucyjnej (WMRO), którzy z determinacją walczyli początkowo z panowaniem tureckim, a w późniejszych latach swoje działania skierowali przeciwko Jugosławii. Praktycznie zupełnie niezbadane pozostaje w polskiej (a także światowej) historiografii zjawisko terroru poustaszowskiego i poczetnickiego. Dużo lepiej natomiast został opisany związek terroryzmu pochodzenia bałkańskiego z organizacjami współczesnej odmiany islamskiego terroru. Wydaje się jednak, że ten problem w odniesieniu do Bałkanów jest niedostrzegany lub marginalizowany przez decydentów politycznych, zwłaszcza w Europie Zachodniej⁵.

W tym kontekście jest ważne, aby specyficzny terroryzm bałkański został poddany odrębnym badaniom, przede wszystkim o charakterze heurystycznym, z zastosowaniem – w szerokim zakresie – metod: analizy, syntezy oraz porównawczej. Metoda analizy pozwala na przetworzenie materiału badawczego. Posługując się nią, dąży się do rozłożenia opisywanych wydarzeń na zbiór pojedynczych, szczególnych cech i elementów zdarzeń. Metoda syntezy pozwala na sformułowanie twierdzeń o charakterze ogólnym, w tym uogólnienie szczegółowych danych badanego materiału. Użycie tej metody badawczej jest niezbędne podczas zamykania kolejnych etapów badań i procesu uzasadnienia sądów i ocen. Częste stosowanie syntezy wiąże się z użyciem metody indukcyjnej pozwalającej na prowadzenie tzw. wnioskowania uogólniającego (wnioskowanie indukcyjne). Ta metoda wymaga przeprowadzenia badań opartych na

⁴ R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny...*, s. 49.

⁵ Zob. *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, D. Gibas-Krzak (ed.), Torun 2018.

faktach, które stanowią podstawę naukowego wnioskowania. Zastosowanie metody porównawczej pozwala śledzić sposób i formy działań terrorystycznych w różnych epokach, państwach i regionach. Można wówczas stwierdzić, na ile badane wydarzenie było specyficzne, a co było w nim typowego. Ta metoda umożliwia stosowanie różnego rodzaju analogii dotyczących zwykle porównywania danych pochodzących z różnych terenów, państw czy regionów. Metoda porównawcza służy także uzasadnieniu słuszności określonej tezy. Dzięki jej zastosowaniu dokonuje się ważnych uogólnień, które są rezultatem wnioskowania porównawczego. Biorąc pod uwagę zastosowanie powyższych metod, celem niniejszego artykułu jest sklasyfikowanie odmian terroryzmu występującego na Bałkanach, umiejscowienie w czasie jego początków, przedstawienie rozwoju oraz rozważenie charakteru współczesnego oblicza tego terroryzmu. Za pomocne uznano postawienie pytań badawczych:

1. Jaka jest geneza zjawiska terroryzmu na Bałkanach?
2. Jak przebiegała ewolucja terroryzmu bałkańskiego?
3. Jakie czynniki decydowały o rozwoju działalności terrorystycznej w tej części Europy?
4. W jakim stopniu rozpad komunistycznej Jugosławii wpłynął na polaryzację stosunków narodowościowych i kształtowanie się radykalnych ruchów religijnych związanych z islamskim terroryzmem?
5. Czy rzeczywiście Bałkany są miejscem azylu dla terroryzmu motywowanego fundamentalizmem religijnym?

Główna hipoteza postawiona w artykule brzmi: Bałkany ze względu na warunki geograficzne (naturalne) stwarzają znakomitą możliwość rozwoju baz i obozów treningowych dla terrorystów powiązanych z globalnym dżihadem. Stanowi to zagrożenie bezpieczeństwa Europy i jej demokratycznych społeczeństw z powodu prawdopodobieństwa wzniesienia konfliktu nie tylko lokalnego, lecz także mającego szeroki zakres, na skalę międzynarodową.

Odmiany terroryzmu na Bałkanach w wiekach XIX i XX

Historia terroryzmu na Bałkanach jest związana z kształtowaniem się ruchów narodowowyzwoleńczych w tej części Europy. Narody bałkańskie posługiwały się metodami terrorystycznymi niemal od początku zmagania z tureckim najeźdźcą, co miało im pomóc w odzyskaniu niepodległości. Za jednego z prekursorów terroryzmu w tym regionie trzeba uznać powstałą w 1893 r. Wewnętrzna Macedońska Organizację Rewolucyjną, która dążąc do wyzwolenia ludności zamieszkałej na ziemiach słowiańskich, stosowała metody terrorystyczne. Tę niechlubną kartę zapisały zwłaszcza napawające grozą działania macedońskich „szwadronów śmierci” dokonujące bezwzględnych mordów i spektakularnych ataków na bogatych członków rodzin tureckich. To ugrupowanie zorganizowało w 1903 r. największe w dziejach narodu macedońskiego po-

wstanie zwane ilindeńskim⁶. Separatyści macedońscy włączyli się aktywnie również w proces rozbijania Królestwa Jugosławii w dwudziestolecie międzywojennym, a ich sojusznikami zostali członkowie chorwackiego ruchu Ustasza. W 1934 r. w Marsylii macedońscy i chorwaccy ekstremiści dokonali zamachu, w którym śmierć ponieśli: Aleksander I Karadorđević, król Jugosławii, oraz Louis Barthou, francuski minister spraw zagranicznych. Ustasze, często będący egzemplifikacją ruchów stosujących metody terrorystyczne⁷, byli znani także z przeprowadzanych w Belgradzie i Zagrzebiu zamachów, w latach 30. XX w. próbowali m.in. wzniecić powstanie w okolicach miasta Zadar i regionach Banija oraz Kordun, którego celem było oderwanie Chorwacji od Królestwa Jugosławii⁸.

W międzywojennej Rumunii działalność terrorystyczną przypisywano organizacji politycznej pod nazwą Żelazna Gwardia. Została ona założona w lipcu 1927 r. jako Legion Archanioła Michała⁹ i w momencie utworzenia była jedynie grupą secesjonistyczną z Ligi Obrony Narodowo-Chrześcijańskiej (Liga Apărări Național Creștine, LANC) funkcjonującą na terenie Mołdawii od początku lat 20. XX w. Wkrótce jednak terror i akcja bezpośrednia stały się istotnymi elementami walki tej organizacji. „Komanda śmierci” LANC dokonywały ataków na urzędników państwowych wysokiego szczebla (m.in. zamordowały premiera) oraz niszczyły obiekty użyteczności publicznej¹⁰. Nie można bowiem zapominać, że Bałkany były widownią różnorodnych nurtów i form terroryzmu. Zabójstwa polityczne, które można zakwalifikować jako akty terroru politycznego, były także dość częstym zjawiskiem w dziejach międzywojennej Jugosławii oraz Bułgarii. Po metody terrorystyczne sięgały również radzieckie służby specjalne kontrolujące Komintern i partie komunistyczne państw bałkańskich. Ich członkowie, zwłaszcza w pierwszych latach po zakończeniu Wielkiej Wojny, stosowali na szeroką skalę terror indywidualny, który miał być pierwszą fazą rewolucji proletariackiej. Liczne zamachy często były nieudane, jak ten na bułgarskiego cara Borysa III na przełęczy Arabakonak. Nie była to pierwsza, i notabene – nie ostatnia, porażka zarówno Kominternu, jak i bolszewickich służb specjalnych, jednak skutkowało tym, że władze na Kremlu zostały zmuszone, przynajmniej częściowo, do porzucenia idei o przeniesieniu działań rewolucyjnych na inne kraje¹¹.

⁶ T. Wasilewski, *Historia Bułgarii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 207; Z. Klejn, *Bulgaria. Szkice z dziejów najnowszych*, Pułtusk 2005, s. 54 oraz w wielu miejscach.

⁷ D. Trifunović, *Threat to international security – terrorism in South East Europe*, w: *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Materiały i studia*, t. 2, A. Krzak, D. Gibas-Krzak (red.), Szczecin 2012, s. 279.

⁸ J. Wilamowski, K. Szczepanik, *Ustasze i separatyzm chorwacki*, „Przegląd Historyczny” 1983, z. 1, s. 82–90.

⁹ N.M. Nagy Talavera, *The Green Shirts and the Others. A history of fascism in Hungary and Romania*, Iași 2001, s. 370.

¹⁰ A. Dubicki, *Terror as a method of fighting of the Iron Guard*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th...*, s. 52–60.

¹¹ A. Krzak, *Active intelligence service (terrorism) of the Comintern and Soviet secret service in Bulgaria in the 1920s – case study*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th...*, s. 36–48.

W okresie II wojny światowej w skomplikowanej sytuacji, jaka miała miejsce na ziemiach okupowanej Jugosławii, doszło do zinstytucjonalizowania terroru jako formy ludobójczej eksterminacji. Była ona stosowana przede wszystkim przez władze Niezależnego Państwa Chorwackiego (Nezavisna Hrvatska Država, NDH) i ich sojuszników. Powołanie do życia w 1941 r. marionetkowego państwa kierowanego przez ustaszy stanowiło realizację idei o państwie chorwackim, o które wcześniej walczone za pomocą metod terrorystycznych. Terror państwowy został skierowany nie tylko przeciw Serbom, Żydom czy Romom, lecz także przeciw Chorwatom będącym oponentami rządów Ante Pavelicia. Należy jednak pamiętać, że II wojna światowa na Bałkanach była okresem powszechnego terroru państwowego, stosowanego przez władze okupacyjne oraz rządy kolaborujące z państwami Osi.

Po zakończeniu II wojny światowej komunistyczne władze Jugosławii, Albanii, Bułgarii i Grecji prowadziły przez kilka kolejnych lat intensywne działania, w tym akcje terrorystyczne, w celu wyeliminowania przeciwników politycznych. Jugosławia wybrała opcję pozablokową, nie uchroniło to jej jednak przed atakami ze strony światowej opinii publicznej, która krytykowała ją za wspieranie międzynarodowego terroryzmu. Jugosławia bowiem czerpała znaczne zyski z handlu bronią dostarczaną do krajów Trzeciego Świata i w ten sposób zarabiała ok. 700 mln rocznie¹². Kolejnym przykładem wspomagania działań terrorystycznych miało być udzielenie przez komunistyczne władze schronienia m.in. sławnemu terroryście Carlosowi, członkom organizacji Baader-Meinhof oraz Abu Abbasowi z Frontu Wyzwolenia Palestyny, znanemu z porwania w 1985 r. włoskiego statku wycieczkowego MS Achille Lauro. Nie można zapominać, że w Jugosławii w latach 80. XX w. istniały bazy szkoleniowe palestyńskich i libańskich terrorystów. W Wojwodinie do końca 1984 r. wyszkolono na kursach wywiadowczych ponad 800 osób, w tym również członków ruchów narodowowyzwoleńczych i organizacji terrorystycznych z państw Trzeciego Świata¹³. W latach 1945–1990 służby specjalne Jugosławii dokonywały ataków na przedstawicieli antyjugosłowiańskiej emigracji, zabijając 73 osoby¹⁴. Źródła serbskie podają, że Josip Broz Tito i kanclerz Niemiec Willy Brandt zawarli tajne porozumienie, dzięki któremu było możliwe dokonywanie zabójstw jugosłowiańskich dysydentów na terenie Niemiec. Jednym z zabójców na zlecenie miał być Željko Ražnatović, ps. „Arkan”, przyszły dowódca serbskich oddziałów paramilitarnych znanych ze zbrodni wojennych popełnionych w czasie wojny domowej związanej z rozpadem komunistycznej Jugosławii¹⁵. W 1981 r. w Niemczech Zachodnich odbył się proces trzech jugosłowiańskich agentów tajnej policji. Zostali oni skazani na wieloletnie

¹² I. Lučić, *Bosnia and Herzegovina and terrorism*, „National security and the future” 2001, nr 3–4, s. 117.

¹³ Tamże, s. 115.

¹⁴ *Emigrant Croats who were victims of federal terror after 1945*, „Slobodna Dalmacija” z 15 sierpnia 2000 r., s. 10.

¹⁵ M. Lopašina, *Tajne srpske policije i zloupotrebe*, w: *Služby specjalne w systemie bezpieczeństwa...*, s. 213.

więzienie za planowanie i przygotowanie zabójstw jugosłowiańskich (chorwackich) emigrantów¹⁶. O działalność terrorystyczną są podejrzewani także serbscy politycy, na czele z nieżyjącym, byłym prezydentem Slobodanem Miloševićem. Za jego rządów doszło do bliskiej współpracy policji i służb specjalnych ze środowiskiem przestępczym, a najbardziej dramatycznym przykładem tej współpracy było zabójstwo premiera Serbii Zorana Đinđića w 2003 r.¹⁷

Chorwackie środowisko dysydenckie odpłaciło komunistycznej władzy atakami terrorystycznymi. Nurty ekstremistyczne jugosłowiańskiej emigracji przygotowały w latach 1946–1985 przeszło 400 ataków terrorystycznych w kraju i za granicą, w których śmierć poniosły 102 osoby, a 330 zostało rannych. Celem utworzonej w 1961 r. organizacji Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB) było wywołanie powstania w Jugosławii i uzyskanie przez Chorwację niepodległości. HRB dokonała 120 ataków, powodując śmierć 53 osób oraz raniąc 118. Terrorysty z HRB przygotowali także zamach na Josipa Broz Tito (1976 r.), atak na jugosłowiański klub w Paryżu (1966 r.), ambasadę Jugosławii w Niemczech (1966 r.) oraz napad na wicekonsula Jugosławii w Lyonie (1969 r.). Część członków HRB weszła w skład grupy terrorystycznej związanej z ruchem ustaszys, która w 1972 r. podczas spotkań konspiracyjnych w Austrii przygotowywała zbrojne powstanie mające na celu wyzwolenie Chorwacji¹⁸.

Nurt terroryzmu islamskiego na Bałkanach

Początki terroryzmu muzułmańskiego zazwyczaj są utożsamiane ze średniowieczną sektą asasynów posługujących się metodami skrytobójczymi oraz terrorem. Po pierwszej wojnie światowej powstała w Egipcie nacjonalistyczno-religijna organizacja Al-Ichwan al-Muslimin (Bracia Muzułmanie). Jej celem był powrót do tradycji prawdziwego, czyli wczesnego, islamu oraz wyzwolenie świata muzułmańskiego od cywilizacji zachodniej, która niosła za sobą demoralizację prawdziwego wyznawcy i w konsekwencji jego upadek. Członkowie Braci Muzułmanów nadali zasadzie fundamentalizmu islamskiego ramy instytucjonalne. Głosili dżihad pojmowany, tylko początkowo, jako metodę pokojowego upowszechniania zasad religijnych. Jednak z czasem dżihad przekształcił się i przybrał formę działalności terrorystycznej, stosowanej przez prawie wszystkie organizacje fundamentalistyczne, ekstremistyczne i terrorystyczne¹⁹.

Na Bałkanach terroryzm związany z ekstremalnymi nurtami islamu ujawnił się dopiero wraz z rozpadem Jugosławii i walką, jaką stoczyły skonfliktowane narody i narodowości tego państwa w czasie wojny domowej (1992–1995), i zakorzenił się na tym terenie. W okresie zimnej wojny społeczeństwo Jugosławii nie ulegało prawie

¹⁶ I. Lučić, *Bosnia and Herzegovina...*, s. 117. Zob. M. Doder, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Zagreb 1989.

¹⁷ M. Lopušina, *Tajne srpske policije...*, s. 214–220.

¹⁸ D. Trifunović, *Threat to international security...*, s. 279.

¹⁹ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2014, s. 7. Zob. J. Hauziński, *Asasyni. Legendarni zabójcy w czasach krucjat*, Poznań 2016.

żadnym wpływom radykalnych zasad islamu. W 1971 r. muzułmanie uzyskali w Jugosławii status odrębnej narodowości, lecz ich dość powierzchowna religijność miała świecki charakter. Bezpośrednim impulsem do wzrostu zaangażowania religijnego miejscowych wyznawców islamu stało się dopiero zwycięstwo rewolucji Chomeiniego²⁰. W latach 70. XX w. Alija Izetbegović, przyszły prezydent Bośni i Hercegowiny, wezwał muzułmanów do stosowania „Islamskiej Deklaracji”, inicjując w ten sposób rozwój ruchu islamistycznego²¹. Współcześnie terroryzm związany z ekstremalnymi nurtami islamu wiąże się z obecnością fundamentalistów muzułmańskich i wzrostem ich wpływów w tym regionie.

Ważnym aspektem dominacji wyznawców islamu stał się wzbudzający liczne polemiki udział muzułmańskich najemników w wojnie domowej. Przypuszcza się, że w Bośni i Hercegowinie walczyło od 1500 do 3500 ochotników, zwanych „wojownikami Boga (Allaha)”. Niektóre statystyki wskazują, że na początku 1995 r. ich liczba mogła dochodzić nawet do 20 tys. Pierwsi najemnicy zostali zwerbowani w 1992 r. przez wicepremiera sarajewskiego rządu Muhameda Čengicia, wysłanego do Turcji z zadaniem zdobycia broni, amunicji oraz zebrania najemników. „Wojownicy Boga” przybyli z krajów muzułmańskich: Arabii Saudyjskiej, Pakistanu, Turcji, Algierii, Afganistanu, Egiptu, Sudanu, Iranu, Syrii. Wielu z nich było weteranami wojny w Afganistanie bądź należało do różnych organizacji terrorystycznych: Al-Kaidy, Islamskiej Grupy Zbrojnej, Hezbollahu, Hamasu, Gama El-Islamiji. Walczyli oni w imię Allaha, a ich celem stało się szerzenie idei panislamizmu na terenie Bośni i Hercegowiny, chociaż część z nich pobierała znaczne kwoty pieniędzy²². Islamscy fundamentalisci popełnili w szeregach armii bośniackiej wiele zbrodni wojennych. Jak poinformował w raporcie z 1993 r. specjalny obserwator ONZ Tadeusz Mazowiecki, mudżahedini działający w rejonie Jablanicy wypędzali i mordowali tych mieszkańców, którzy nie byli muzułmanami. Szczególną brutalnością wyróżniała się 7 Brygada 3 Korpusu (El Dżihad). Jej członkowie chętni się popełnieniem wielu zbrodni wojennych. Bataliony Zelena Legija i Gerila oraz jednostka muzułmańska z miasta Tešanjan – Al Mudżahedin były znane z mordowania wziętych do niewoli przeciwników, szczególnie Serbów, którym odcinano głowy²³. Do Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) wpłynęły oskarżenia m.in. przeciwko dowódcom 3 Korpusu – Enverovi Hadžihasanovićowi i Mehmedowi Alagicicowi, którym zarzucono popełnienie zbrodni wojennych²⁴. Na zaję-

²⁰ N. Beloff, *Tito's flawed legacy. Yugoslavia and the West: 1939–84*, London 1985, s. 216.

²¹ W opublikowanej w 1970 r. *Islamskiej Deklaracji* A. Izetbegović zawarł idee budowy bałkańskiego państwa muzułmańskiego, I. Aralica, *Što sam rekao o Bosni*, Zagreb 1995, s. 88.

²² D. Džamić, *Psi rata na Balkanu. Strani plaćenici u ratnim sukobima na prostorima bivše Jugoslavije*, Beograd 2001, s. 204–207.

²³ Tamże, s. 209.

²⁴ Wbrew szablonowym poglądom, że zbrodniarzami wojennymi w wojnie jugosłowiańskiej pod koniec XX wieku byli przede wszystkim Serbowie, także przedstawiciele narodowości i religii muzułmańskiej (oraz Chorwaci) zostali postawieni w stan oskarżenia jako winni aktów barbarzyńskich i zbrodni, które zostały popełniane w czasie tego krwawego i brutalnego konfliktu.

tych terenach starali się wprowadzić surowe zasady religijne i obyczajowe, zmuszając mieszkańców do życia zgodnie z regułami szariat (m.in. dziewczynom zabroniono pod groźbą kary chodzenia w krótkich sukienkach, a starszym kobietom obowiązkowo nakazano nosić hidżab²⁵).

Balkański dżihad rozwijał się dzięki znacznemu wsparciu państw muzułmańskich. W latach 1992–1995 Iran przekazał władzom w Sarajewie pomoc finansową oraz logistyczną²⁶. W sprawozdaniu Kongresu USA ze stycznia 1997 r. podkreślono, że irańscy Strażnicy Rewolucji integrowali się z bośniackimi strukturami wojskowymi. Irański wywiad (Veżarat-e Ettela'at va Amniat-e Keshvar, VEVAK) zorganizował na terytorium całego kraju siatki agencyjne, a Irańczycy kontrolowali dużą część tamtejszego aparatu bezpieczeństwa. Narzędziem islamizacji stały się służby specjalne (np. Muslimanska Obaveštajna Služba, MOS), które w czasie wojny utrzymywały związki z Osamą bin Ladenem i Al-Kaidą oraz z arabskimi organizacjami wspierającymi dżihad. Przykładem tego są kontakty m.in. z Tvaik Grupa stanowiącą, według niemieckiej służby wywiadu BND, przykrycie dla wywiadu saudyjskiego (oficjalnie zajmowała się ona wynajmem samochodów w Europie). MOS wydawała bośniackie paszporty członkom organizacji terrorystycznych, którzy brali udział w walkach na Bałkanach. Bośniaccy dyplomaci sprzedawali paszporty nawet pospolitym przestępcom, a ich koszt miał wynosić do 500 dolarów za jeden dokument²⁷. W maju 1992 r. powstał zespół Ševe, w którego skład weszli byli oficerowie wywiadu jugosłowiańskiego zajmujący się zwalczaniem wewnętrznych przeciwników. Na jego czele stanął Nedžad Ugljen, od wiosny 1994 r. odpowiedzialny za osobistą ochronę Izetbegovicia²⁸. Z działalnością tego zespołu był również związany Enver Mujezinović, były major jugosłowiańskiego kontrwywiadu. Grupa przeprowadzała ataki terrorystyczne na serbską i chorwacką ludność, których dokonywali snajperzy zwerbowani wcześniej do służby w Sarajewie. Ataki na cywilów – Serbów i Chorwatów – miały ich zmusić do opuszczenia miasta²⁹. Ševe zajmował się także eliminowaniem wrogów politycznych³⁰. Latem 1993 r. muzułmańskie siły specjalne zleciły dokonanie zamachu na Fikreta Abdicia. Okazał się on niewygodny, gdyż występował przeciwko legitymizacji prezydentury Izetbegovicia i głosił, że to on – zgodnie z wynikiem wyborów – powinien sprawować tę funkcję. Postulował porozumienie się z Serbami i Chorwatami i rozwijanie współpracy gospodarczej z nimi, ostro krytykował fanatyzm religijny i nieustępliwość w kontynuowaniu wojny domowej, która, jego zdaniem, dawno mogła być zakończona. Zamach na Abdicia przygotowany za wiedzą Izetbegovicia, nie zakończył się powodzeniem, a pięciu zamachowców szkolonych przez irański wywiad zostało aresztowanych przez chorwacką policję³¹.

²⁵ D. Džamić, *Psi rata na Balkanu...*, s. 208–209.

²⁶ Tamże, s. 81.

²⁷ D.P. Šindler, *Nesveti teror. Bosna, Al Kaida i uspon globalnog džihada*, Beograd 2009, s. 145–147.

²⁸ J. Elsässer, *Jak džihad przybył do Europy. Wojownicy Boga i tajne służby na Bałkanach*, Warszawa 2007, s. 130–131.

²⁹ D.P. Šindler, *Nesveti teror. Bosna...*, s. 158–159.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 203–204.

Po podpisaniu porozumień w Dayton (1995 r.) Izetbegović publicznie oddał hołd mudżahedinom, chwalać ich za wierność jego idei oraz męstwo. Nie podjął on też żadnych kroków, aby zapobiec powstawaniu sekt wahhabickich, będących często schronieniem dla grup terrorystycznych związanych z Al-Kaidą. Po zakończeniu wojny domowej elity polityczne pomagały mudżahedinom znaleźć zatrudnienie, przede wszystkim w policji i armii³². Byli wśród nich także wahhabici głoszący hasła reformowania islamu w radykalnym kierunku. W tym okresie dochodziło także do licznych incydentów na tle islamizacji społeczeństwa i zamykania meczetów, których imamowie nie zgadzali się na głoszenie fundamentalistycznych poglądów. Z czasem konflikty zaczęły przeradzać się w akty terrorystyczne. Zdaniem ekspertów Al-Kaida miała co najmniej dwie bazy w Bośni i Hercegowinie, w których byli szkoleni terroryści. Na czele jednej z grup szkoleniowych stał Algierczyk Abu Al Mali, dowódca El Mudżahid, który został aresztowany, gdy jechał do Stambułu. Okazało się, że posługiwał się on bośniackim paszportem. Nie można pominąć informacji, że czterech spośród siedmiu terrorystów odpowiedzialnych za ataki z 11 września walczyło na terytorium Bośni i Hercegowiny oraz miało obywatelstwo tego kraju. Istnieją przypuszczenia, że przebywał tam również Muhamed Atta, najbardziej znany zamachowiec, który został zwerbowany przez członka Al-Kaidy, Muhammeda Hadara Zammara, obywatela Niemiec, uczestnika bośniackiego dżihadu³³.

Policja i służby bezpieczeństwa Bośni i Hercegowiny nadal podejmują wiele akcji mających na celu zwalczanie terroryzmu związanego z islamskimi ekstremistami. Jedną z największych operacji została przeprowadzona w nocy z 1 na 2 lutego 2010 r. we wsi Gornja Maoča³⁴ między Tuzlą a Brčko, w której działała wspólnota mudżahedinów założona przez członków oddziału El Mudżahid. W wyniku podjętej akcji aresztowano członków sekty wahhabitów, na czele z przywódcą Nusretem Imamovićem. Imamović, instruowany przez Bin Ladena, przedstawiał w internecie swoje skrajne poglądy, które miały usprawiedliwić podejmowane akty terrorystyczne. W siedzibie sekty znaleziono broń oraz materiały propagandowe w języku arabskim³⁵. Śledztwo wykazało, że bośniaccy wahhabici współpracowali z podobną sektą w Nowym Pazarze. Zdaniem serbskich władz aresztowani brali udział w planowaniu ataków terrorystycznych w Europie Zachodniej, m.in. zamachu bombowego podczas pogrzebu papieża Jana Pawła II³⁶.

Chociaż po 1995 r. działalność mudżahedinów na Bałkanach uległa osłabieniu, nie można jednak bagatelizować tego zjawiska. Na przełomie wieków XX i XXI do-

³² A. Wejksznier, *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu*, Poznań 2010, s. 215–216 oraz w wielu miejscach.

³³ A. Krzak, *Niebezpieczeństwo terroryzmu dla państw narodowych na Bałkanach*, w: *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa międzynarodowego*, K.M. Książkowski (red.), Warszawa 2009, s. 439 oraz w wielu miejscach.

³⁴ *Długie brody i krótkie spodnie*, <http://mojesarajevo.blogspot.com/> [dostęp: 12 IV 2018].

³⁵ D. Halimović, *Vehabije u BiH: Od Bočinje do Maoče*, <http://www.slobodnaevropa.org/> [dostęp: 12 IV 2018].

³⁶ Tamże.

szło do odradzania się na Bałkanach sieci terrorystycznej związanej z muzułmańskim fundamentalizmem. Już w 1996 r., kiedy odnotowano mniejszą aktywność mudżahedinów, zaczęła działać nowa grupa uderzeniowa terrorystów samobójców, złożona z młodych obywateli Bośni i Hercegowiny, o jasnych włosach i jasnych oczach. Były to osoby naśladowujące terrorystów z Bliskiego Wschodu, wyszkolone w operowaniu materiałami wybuchowymi oraz prowadzeniu samobójczych misji. Liderzy Al-Kaidy postanowili rekrutować nowych terrorystów spośród Słowian, tworząc „białą” Al-Kaidę, która jest trudniejsza do zidentyfikowania ze względu na europejski wygląd jej członków³⁷. W połowie 2003 r. radykalni islamistyczni liderzy przyjęli plan „Bałkany 2020” autorstwa Ajmana az-Zawahiriego³⁸, w którym Bałkany stanowią jedno z centrów islamskiego terroryzmu w Europie i jednocześnie odgrywają najważniejszą rolę w strategii Al-Kaidy przyjętej do 2020 r. Na Bałkanach, przede wszystkim w Bośni i Hercegowinie, Kosowie, Sandżaku i Chorwacji, nadal powstają centra służące rekrutowaniu terrorystów. Środki finansowe na ich działalność pochodzą przede wszystkim z handlu narkotykami³⁹. Zebranie grupy „białej” Al-Kaidy i przygotowanie jej członków do uderzeń terrorystycznych służyłoby wzmocnieniu akcji przeprowadzanych w Europie Zachodniej. Do końca 2004 r. przygotowano do ataków ok. 200 terrorystów w wieku 20–25 lat. Instruktaż odbywał się w krajach islamskich, a za ich naukę płacił oddział Al-Kaidy odpowiedzialny za Bałkany i Europę. Terrorysty zostali rozmieszczeni głównie na terytorium Macedonii i Kosowa. W 2005 r. szkolenie samobójców było kontynuowane na północy Albanii i w Kosowie, werbowano tam m.in. kobiety wybrane spośród wdów, które na wojnie straciły wszystkich bliskich, łatwo więc stały się ofiarami manipulacji prowadzonej przez organizacje terrorystyczne.

Wielu ekspertów i naukowców uważa, że ortodoksyjni wyznawcy islamu zaczęli adaptować się w tych regionach i państwach, gdzie ich do tej pory nie było: w Bośni i Hercegowinie, Kosowie, Serbii, Chorwacji, a ostatnio pojawili się w Bułgarii. Za szerzenie wahhabizmu jest odpowiedzialna Liga Świata Muzułmańskiego, a szczególnie jej agenda – Światowa Rada Meczetów. Ta ostatnia finansuje budowę świątyni muzułmańskich na Bałkanach. W Kosowie często powstają one na miejscu spalonych cerkwi, a np. w stolicy tego quasi-państwa⁴⁰ w 2008 r. otwierano co miesiąc nowe ośrodki islamskiego kultu religijnego⁴¹. Problem spornej prowincji ma szerszy wymiar, zarówno etniczny, jak i religijny, jest on bowiem związany ze społecznością muzułmańską na Starym Kontynencie. Młode albańskie elity mieszkające w Kosowie uznają Serbów za wrogów, często głoszą hasła wzywające do wyeliminowania tej „obcej”

³⁷ M. Drecun, *Alahovi ratnici*, Beograd 2008, s. 305–310.

³⁸ Y. Bodansky, *Osama bin Laden człowiek, który wypowiedział wojnę Ameryce*, Warszawa 2001, s. 95.

³⁹ M. Drecun, *Alahovi ratnici...*, s. 6–9, 304–305.

⁴⁰ W dniu 17 lutego 2008 r. Kosowo formalnie ogłosiło niepodległość, ten akt nie został jednak uznany przez Serbię. Niezależności Kosowa nie popierają m.in. Rosja, Hiszpania, Cypr, Rumunia, Grecja i Słowacja, opowiadając się za przynależnością spornego terytorium do Serbii, E. Bujwid-Kurek, *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej: dzieje, ustrój, konstytucja*, Kraków 2012, s. 94.

⁴¹ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów...*, s. 522.

nacji. Silne związki tego quasi-państwa z terroryzmem islamskim datują się od czasu funkcjonowania Armii Wyzwolenia Kosowa (Ushtria Çlirimtare e Kosovës, UÇK), organizacji albańskiej, której celem było doprowadzenie do niepodległości Kosowa i utworzenie Wielkiej Albanii. Pod koniec XX w. jej członkowie wielokrotnie dokonywali fizycznej likwidacji obywateli narodowości serbskiej (głównie przedstawiciele administracji, funkcjonariuszy instytucji oraz służb bezpieczeństwa), a także kolaborantów albańskich opowiadających się za koegzystencją z innymi narodowościami zamieszkującymi Kosowo⁴². Najazdy UÇK na miejscowości zasiedlone przez Serbów były wspierane przez ochotnicze jednostki bojowników z Bośni i Hercegowiny, co spowodowało eskalację napięć etnicznych i potęgowało starcia zbrojne i akty terrorystyczne⁴³. Zabójstwa i napady miały na celu zarówno zmuszenie mniejszości serbskiej do opuszczenia Kosowa, jak i prowokowanie oddziałów armii jugosłowiańskiej i milicji broniących porządku w prowincji do występowania przeciw Serbom. Od 1997 r. UÇK podjęła regularną walkę z Serbami, zajmując 30 proc. rejonu Drenicy w Kosowie. Do 1998 r. państwa zachodnie uznawały UÇK za organizację terrorystyczną, lecz wkrótce zmieniły swój stosunek do niej, co wynikało przede wszystkim z poparcia udzielonego tej formacji przez USA. W związku z rosnącym zaangażowaniem USA w konflikt w Kosowie w lutym 1998 r. Departament Stanu usunął UÇK z listy organizacji terrorystycznych, gdyż stała się ona pożądanym sprzymierzeńcem w walce z rządem Slobodana Miloševicia⁴⁴. Narastające animozje pomiędzy Serbami a Albańczykami doprowadziły do wybuchu otwartej walki zbrojnej, której eskalacja stała się w 1999 r. przyczyną interwencji militarnej NATO i utworzenia w spornej prowincji międzynarodowego protektoratu ONZ. Działania podejmowane przez społeczność międzynarodową nie rozwiązały jednak omawianego konfliktu. Podczas walk UÇK stała się konglomeratem różnych grup zbrojnych mających na celu utworzenie Wielkiej Albanii. W jej skład weszły jednostki finansowane przez służby wywiadowcze: amerykańskie, niemieckie, brytyjskie i chorwackie. Akcje policji i służb wywiadowczych skierowane przeciwko muzułmańskim radykałom często przynoszą aresztowania, konfiskatę broni i amunicji. W ocenie służb specjalnych Kosowo (podobnie jak Bośnia i Hercegowina) staje się obszarem, z którego są werbowani terroryści walczący w szeregach Państwa Islamskiego oraz na różnych frontach dżihadu prowadzonego przez fundamentalistów. Przypuszcza się, że to oni biorą udział w zamachach na ludność cywilną w Europie Zachodniej⁴⁵.

⁴² S. Schwartz, *Kosovo: Background to a War*, London 2000, s. 137–143.

⁴³ T. Arbuckle, *Unhealthy climate in Kosovo as guerillas gear up for a summer confrontation*, „Jane’s International Defense Review” 1999, nr 2, s. 60. Serbskie i rosyjskie służby specjalne wielokrotnie donosiły o powiązaniach UÇK z Al-Kaidą, natomiast w finansowanie Armii Wyzwolenia Kosowa był zaangażowany Osama bin Laden, który przekazał albańskim terrorystom 500–700 mln dolarów, P.L. Williams, *Al-Kaida. Międzynarodowy terroryzm, zorganizowana przestępczość i nadciągająca apokalipsa*, Poznań 2007, s. 88.

⁴⁴ D. Gibas-Krzak, *Serbsko-albański konflikt o Kosowo. Uwarunkowania – przebieg – konsekwencje*, Toruń 2009, s. 178–183.

⁴⁵ *Dżihadisti iz BiH. Ako BiH uđe u EU, mnoga vrata će nam biti otvorena*, <http://www.>

Rekrutowanie osób do „białej” Al-Kaidy odniosło sukces, co potwierdziły śledztwa policji oraz służb specjalnych. Według oceny wywiadu amerykańskiego w 2004 r. w Albanii, Bułgarii, Macedonii, Kosowie, Bośni i Hercegowinie ok. 6000 ludzi utrzymywało pośrednią lub bezpośrednią więź z Al-Kaidą. Brytyjskie jednostki antyterrorystyczne, które przebywały w Sarajewie, wykryły związki pomiędzy terrorystami, którzy podłożyli bomby w Londynie 7 lipca 2005 r., a członkami komórek bośniackich. W 2005 r. zatrzymano członków Grupy sarajewskiej wyposażonych w materiały wybuchowe. Rozbito także terrorystyczną grupę Maksimus działającą w kantonie Sarajewo, stanowiącą komórkę Al-Kaidy na północną Europę. Na jej czele stał Mirsad Bektašević, dziesiętnastoletni wówczas obywatel Szwecji, zajmujący się rekrutowaniem w Internecie młodych muzułmanów do siatki Bin Ladena. Terrorysty zamierzali m.in. przeprowadzić zamach na Siły Unii Europejskiej (EUFOR) w Sarajewie. W marcu 2008 r. aresztowano kolejnych pięciu podejrzanych, którzy utrzymywali kontakty z imamem Muhammadem Porčą z Wiednia znanym ze skrajnych poglądów⁴⁶.

Baza stworzona na Bałkanach ma umożliwiać terrorystom szybsze przedostawanie się do Europy Zachodniej. Kolejnym niepokojącym zjawiskiem jest radykalizowanie się mieszkańców tego regionu, budowanie struktur parawojennych, nawiązywanie ściślejszej współpracy z Al-Kaidą i innymi organizacjami ekstremistycznymi oraz terrorystycznymi. Nie jest bowiem tajemnicą, że Bałkany są jednym z regionów, którego mieszkańcy w dość znacznym stopniu zasilali terrorystyczną siatkę Państwa Islamskiego. Według danych CIA oraz służb specjalnych innych krajów z Bałkanów do Syrii i Iraku, gdzie działało Państwo Islamskie, mogło wyjechać nawet kilkaset osób⁴⁷. Z analiz izraelskich służb wywiadowczych wynika, że islamskie organizacje humanitarne bez przerwy przesyłają fundusze dla muzułmanów pochodzenia bośniackiego i albańskiego, tworząc materialne podstawy przyszłych działań o charakterze terrorystycznym⁴⁸. Bośniackie służby bezpieczeństwa oceniły, że liczba uzbrojonych islamistów w tym kraju może wynosić 3 tys.⁴⁹ Akcje ekstremistów islamskich nadal stanowią zagrożenie bezpieczeństwa tego regionu, czego przykładem może być zamach na ambasadę USA w Sarajewie, dokonany 28 października 2011 r. przez Mevlida Jašarevicia pod hasłem zemsty za Kaddafiego⁵⁰. W styczniu 2015 r. podczas

nezavisne.com/novosti/bih/Dzihadisti-iz-BiH-Ako-BiH-udje-u-EU-mnoga-vrata-ce-nam-bititovorena/353577 [dostęp: 25 III 2018].

⁴⁶ K. Izak, *Radykalny islam na Bałkanach źródłem konfliktów społecznych i terrorystycznego zagrożenia dla Europy*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9, s. 54.

⁴⁷ K. Karnowski, *ISIS pokonane. Upadł ostatni bastion Państwa Islamskiego w Syrii*, <https://wiadomosci.wp.pl/isis-pokonane-upadl-ostatni-bastion-panstwa-islamskiego-w-syrii-6184061996299905a> [dostęp: 12 IV 2018].

⁴⁸ Lieberman: *Balkans the next target of Worldwide Jihad*, <http://serbianna.com/news/archives/3788> [dostęp: 12 IV 2018].

⁴⁹ *Bosnia: 3,000 militants pose grave security threat*, <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.1.677269022> [dostęp: 12 IV 2018].

⁵⁰ S. Mišljenović, *Vehabija iz Novog Pazara pucao na ambasadu SAD*, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.70.htm> [dostęp: 12 IV 2018].

zamachu na redakcję „Charlie Hebdo” w Paryżu użyto broni i amunicji pochodzącej z Bośni i Hercegowiny. W listopadzie tego samego roku na przedmieściach Sarajewa dwóch żołnierzy bośniackich zostało zabitych przez członka sekty wahhabitów. Niedługo potem w okolicach Mostaru został przeprowadzony atak bombowy na samochód, w którym podróżował gen. Anto Jeleč, naczelnik sztabu Sił Zbrojnych Bośni i Hercegowiny. W 2016 r. na szczycie Organizacji Współpracy Islamskiej w Stambule Bakir Izetbegović, były członek Prezydium Republiki Bośni i Hercegowiny, ocenił, że jego kraj cierpi na syndrom rozwoju ekstremizmu religijnego połączony z przypadkami akcji terrorystycznych⁵¹. Można więc postawić hipotezę, że prawdopodobnie terroryści zamierzają przygotowywać kolejne ataki wymierzone przeciw misjom dyplomatycznym USA, bazom NATO lub siłom zbrojnym Bośni i Hercegowiny, które są wysyłane do udziału w operacjach poza granicami kraju.

Nikogo nie powinna dziwić popularność nurtów fundamentalistycznych i wzrost liczby jego zwolenników w Bośni i Hercegowinie. Na terytorium tego kraju znajduje się bowiem ok. 100 tys. wyznawców i sympatyków skrajnych nurtów islamu czekających na okazję, aby udowodnić, że są prawdziwymi muzułmanami. I mogą to uczynić w bardzo drastyczny sposób⁵². Źródła bośniackie dowodzą, że obecnie muzułmańscy ekstremiści odbywają szkolenia wojskowe w miejscowości Mahnjača, na granicy gminy Teslić w Republice Serbskiej i Zenicy w Federacji Bośni i Hercegowiny⁵³. Najnowsze doniesienia wskazują także na powstawanie kolejnych baz treningowych fundamentalistów. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć bazy zlokalizowane w Bośni i Hercegowinie w miejscowościach: Ošve, 250 km od Belgradu, Dubnica (stanowiąca centrum dżihadystów) i Jezera, wykupiona przez sektę wahabitów, oraz w Serbii: ośrodek „Furkan” w Nowym Pazarze (mają tam być werbowani ochotnicy do walki w Syrii oraz na innych frontach dżihadu⁵⁴).

Wpływy islamskich terrorystów w Bułgarii, Albanii, Macedonii i Grecji

Nie tylko państwa Bałkanów Zachodnich zostały naznaczone groźnym piętnem terroryzmu islamskiego, mającego związki z nurtami radykalnego islamu. W Bułgarii niemal jedną szóstą spośród 7,1 mln mieszkańców stanowią muzułmanie, wyznawcy sunnizmu. W ciągu ostatnich 20 lat udało się w tym państwie zachować równowagę na tle etnicznym, chociaż i tu można zaobserwować ekspansję wahhabizmu. Od połowy lat 90. XX w. przeznaczono w tym rejonie znaczne środki finansowe na budowę ponad 150 nowych meczetów i tzw. ośrodków edukacyjnych, których celem jest szerzenie

⁵¹ F. Alispahić, *Posrbļjavanje bošnjackog liderstva*, „Preporodov Journal” 2016, z. 186, s. 40.

⁵² *Egipcjanin okuplja vehabije u BiH*, http://www.rtv.rs/sr_lat/region/egipcjanin-okuplja-vehabije-u-bih_254995.html [dostęp: 12 IV 2018].

⁵³ Tamże.

⁵⁴ *Ako nas Srbija ne spasi terorizma, onda smo načisto propali*, <https://www.fokus.ba/vijesti/globus/ako-nas-srbija-ne-spasi-terorizma-onda-smo-nacisto-propali/100222/> [dostęp: 12 IV 2018].

wahhabizmu⁵⁵. Ogółem w Bułgarii działa 1050 meczetów, a nowe wznosi się przede wszystkim za pieniądze pochodzące z saudyjskich fundacji charytatywnych. Saudyjczycy finansują także stypendia dla studentów bułgarskich na uczelniach religijnych w Arabii Saudyjskiej i Jordanii⁵⁶. Władze Bułgarii próbują podejmować działania mające na celu ograniczanie tendencji fundamentalistycznych. W wielu przypadkach przynoszą one spodziewane rezultaty, np. w 2003 r. zamknięto kilka islamskich ośrodków, które były finansowane głównie przez Saudyjczyków związanych z Bractwem Muzułmańskim. Naukowcy twierdzą, że wzrasta liczba zarówno centrów fundamentalistycznych, jak i medres, w których naucza się reguł wahabizmu. To zjawisko jest zauważalne przede wszystkim w południowej i północno-wschodniej Bułgarii (Płowdiw, Kazanłyk, Welingrad, Bilka, Razgrad). Szczególnie niebezpieczne jest opanowanie części szkół przez islamskich radykałów oraz to, że to zjawisko nie podlega żadnej państwowej kontroli⁵⁷.

Wśród państw bałkańskich niewiele jest takich, które potrafią podejmować efektywne działania antyterrorystyczne. Wyjątek może stanowić Albania. Władze tego kraju od kilkunastu lat aktywnie współpracują z ośrodkami w Europie Zachodniej i USA zajmującymi się zwalczaniem zjawiska islamskiego terroryzmu. I wydaje się, że skuteczność tych działań jest dobrym przykładem dla pozostałych państw tego regionu. Jednym ze spektakularnych przykładów była akcja przeprowadzona w latach 2004–2006 przez służby specjalne i policję polegająca na zablokowaniu działalności wyrotowej saudyjskiego biznesmena Jasina Abdullaha al Kadiego, który współpracował z Al-Kaidą i innymi organizacjami terrorystycznymi. Al Kadi prowadził działalność gospodarczą w Tiranie oraz kierował organizacją charytatywną, dzięki czemu mógł wspierać terrorystów oraz pomagać w tworzeniu miejscowych agend i centrów islamistycznych. W tym samym czasie usunięto z Albanii grupę fundamentalistów podejrzewanych o sponsorowanie terroryzmu i uczestnictwo w Egipskim Islamskim Dżihadzie⁵⁸. Niepokojąca sytuacja panuje natomiast w Macedonii, gdzie rosnące w siłę radykalne nurty islamu przyczyniają się do rozłamu w społeczności muzułmanów. W oficjalnie działającej Islamskiej Wspólnocie Religijnej można dostrzec walkę o władzę pomiędzy umiarkowanymi przedstawicielami głównego nurtu a odłamem wahhabitów, którzy konkurują ze sobą o wpływy i pieniądze. W tym przypadku podziały religijne łączą się z podziałami etnicznymi, co nie sprzyja stabilizacji państwa, rodzi za to dalsze napięcia i zagraża bezpieczeństwu⁵⁹. Także i na tym terytorium radykalizacja społeczności muzułmańskiej dokonała się wraz z rozpadem komunistycznej Jugosławii. W styczniu 1992 r. Albańczycy z Macedonii opowiedzieli się za powołaniem

⁵⁵ *Balkany coraz bardziej islamskie*, <https://euroislam.pl/balkany-coraz-bardziej-islamskie/?print=print> [dostęp: 12 IV 2018].

⁵⁶ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów...*, s. 525.

⁵⁷ *Balkany coraz bardziej...; Terrorism in the Balkans in the 20th...*, s. 8–9.

⁵⁸ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów...*, s. 521.

⁵⁹ I. Stawowy-Kawka, *Miejsce ludności muzułmańskiej w Macedonii – przemiany i perspektywy*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU” 2014, t. 22, s. 135.

do życia autonomicznej republiki o nazwie Illiryda. Na wzór separatystów z Kosowa zaczęli tworzyć nielegalne struktury organizacyjne, w tym szkoły i uniwersytety. Po wojnie o Kosowo w 1999 r. aspiracje polityczne Albańczyków wzrosły. Zaczęli oni się domagać statusu narodu równorzędnego w państwie macedońskim oraz przyłączenia rejonów przygranicznych do Albanii. W 2000 r. macedoński odłam Armii Wyzwolenia Kosowa wywołał incydenty na granicach Macedonii i Kosowa. Do rebelii Wyzwoleńczej Armii Narodowej doszło wiosną 2001 r. – 15 marca Albańczycy zaatakowali Tetovo. W tym buncie brali udział islamscy fundamentaliści wspierani przez Albańczyków z Kosowa, którzy nie zostali rozbrojeni przez siły międzynarodowe. Ofensywa wojsk macedońskich doprowadziła do wycofania się separatystów w rejon pogranicza, jednak walki zostały przerwane dopiero w wyniku interwencji dyplomatycznej Zachodu⁶⁰.

Władze Macedonii niechętnie przyznają się do zagrożenia, jakie niesie radykalny islam, chociaż fakty wydają się potwierdzać to niebezpieczeństwo. W 2007 r. trzech albańskich braci pochodzących z Macedonii, wraz z mieszkającymi w USA Jordańczykiem, Turkiem i kosowskim Albańczykiem, miało uczestniczyć w przygotowywaniu ataku na amerykańską bazę wojskową Fort Dix w New Jersey. W maju 2010 r. podczas akcji policyjnej niedaleko Skopja śmierć poniosło czterech ekstremistów, którzy przewozili broń⁶¹. Macedonia zalicza się do członków międzynarodowej koalicji w walce z terroryzmem, dlatego też nie może być zwolniona z obowiązku śledzenia i reagowania na wszelką potencjalną działalność terrorystyczną. Umiarkowani muzułmanie przyznają, że pod kontrolą wahhabitów znajduje się obecnie pięć meczetów w Skopje, mimo że Islamska Społeczność Religijna zabroniła Ramadanowi Ramadanemu, którego uważa się za przywódcę ruchu, organizowania nabożeństw i pełnienia funkcji imama meczetu Isa Beg w Skopje. Ramadan poszukując zwolenników obalenia obecnych władz Islamskiej Społeczności Religijnej, odrzucił oskarżenia o radykalizm oraz zaprzeczył doniesieniom o rosnącym zagrożeniu ze strony islamskich ruchów politycznych i religijnych⁶².

Zdaniem Ioannisa Michaletosa Grecja, położona na Bałkanach pomiędzy Turcją i Północną Afryką, basenem Morza Śródziemnego, niedaleko Morza Czarnego i Bliskiego Wschodu, jest ważną strefą tranzytową dla międzynarodowego terroryzmu. Pełni funkcję korytarza wykorzystywanego przez dżihadystów. Ten kraj stanowi także dogodne miejsce ataków dla „samotnych wilków” (ang. *lone wolves*), terrorystów, którzy potrafią działać spontanicznie, bez konieczności kontaktowania się z siecią terrorystyczną. „Samotne wilki” to kolejny, wydaje się – wiodący, nurt we współczesnym terroryzmie, szczególnie niebezpieczny dla Grecji mającej istotne znacznie

⁶⁰ A. Koseski, *Główne problemy transformacji w Republice Macedonii (1991–2000)*, w: *Transformacja systemowa w krajach Europy Środkowej, Wschodniej i Południowej 1989–2002*, T. Godlewski, A. Koseski, K.A. Wojtaszczyk (red.), Bydgoszcz–Pułtusk 2003, s. 160.

⁶¹ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów...*, s. 525.

⁶² *Balkany coraz bardziej islamskie...*

jako centrum turystyczne⁶³. W latach 2015–2016 ogromna fala imigrantów przeszła przez Grecję, kierując się w głąb Europy, a wraz z nią pojawił się nowy rodzaj organizacji pozarządowych mających na celu pomoc uchodźcom. Wśród nich znalazło się jednak wiele organizacji związanych z frakcjami politycznego islamu, m.in. Islamic Relief Worldwide, która ściśle współdziała z siecią terrorystyczną utworzoną przez Bractwo Muzułmańskie. Islamic Relief Worldwide zakorzeniła się w Grecji jako organizacja niosąca pomoc migrantom, chociaż oficjalnie w listopadzie 2014 r. została uznana przez Zjednoczone Emiraty Arabskie za ugrupowanie terrorystyczne. Zajmowała się m.in. finansowaniem Hamasu. W lipcu 2016 r. władze stanu Missouri stwierdziły, że lokalny, amerykański odłam tej organizacji przekazał 1,4 mln dolarów na potrzeby ekstremistów w Iraku i Afganistanie. Rosyjskie służby specjalne wskazały natomiast, że Islamic Relief Worldwide finansuje kaukaskich dżihadystów. Michaletos zidentyfikował także inne organizacje powiązane z terroryzmem islamskim aktywnie działające na greckiej wyspie Lesbos, którymi są organizacje pozarządowe (NGO): Al Muntada Trust oraz One Nation. Pierwsza z nich finansuje nigeryjskich ekstremistów, druga dostarcza broń do Syrii i jest powiązana z tureckimi organizacjami przekazującymi uzbrojenie dla ISIS. Te organizacje utrzymują też kontakty z siecią Al-Kaidy⁶⁴.

Wnioski

Według różnych ocen wywiadowczych na obszarze Bałkanów Zachodnich przebywa około kilku tysięcy osób związanych z Al-Kaidą oraz innymi organizacjami terrorystycznymi. Identyfikowani są przywódcy organizacji terrorystycznych, znane są również nazwiska wielu członków tych organizacji, np. weterana wojny w Afganistanie Sahiba Emira Musy Ajzi, którzy są odpowiedzialni za rekrutację przedstawicieli narodów słowiańskich wyznania islamskiego (tzw. białych konwertytów). Takich młodych ludzi znajduje się przede wszystkim w Bośni i Hercegowinie, Bułgarii, Macedonii, Kosowie oraz Sandżaku. Za głównego przywódcę podziemia terrorystycznego na Bałkanach jest uważany Ajman az-Zawahiri. Liczba mudżahedinów, którzy przybyli tutaj w czasie wojny, zmniejszyła się, lecz pozostawili oni po sobie uczniów, naśladowców, co przyczyniło się do tego, że Bałkany stały się obszarem penetracji wielu organizacji terrorystycznych oraz areną walki o wpływy różnych państw muzułmańskich. Sprzyja temu sytuacja międzynarodowa, gdyż po zimnej wojnie wiele państw bałkańskich nie może się uporać z licznymi problemami wewnętrznymi o charakterze społecznym i ekonomicznym. Wysokie bezrobocie, zastój gospodarczy, skupienie się lokalnych polityków bardziej na walce o władzę i podsycaniu konfliktów etnicznych i religijnych niż na reformach wywołują u młodego pokolenia frustrację. Młodzi ludzie nie widzą

⁶³ Terrorystyci nazywani „samotnymi wilkami” mogą być niebezpieczni też dla innych państw bałkańskich.

⁶⁴ I. Michaletos, *Contemporary risk assessment of extremism and terrorism in Greece. The case of Islamist-driven security risks in Greece*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th ...*, s. 187–195.

dla siebie perspektyw, dlatego stają się łatwą zdobyczą dla werbowników z organizacji terrorystycznych⁶⁵.

Nie można też nie dostrzec sprzyjających warunków środowiska naturalnego, które działa na korzyść terrorystów. Bazy treningowo-szkoleniowe ze względu na ukształtowanie terenu mogą być niedostępne dla służb specjalnych i policji. W odległych zakątkach Bałkanów, zwłaszcza w ich górzystej części, istnieją dogodne warunki do rozwoju współczesnych organizacji terrorystycznych o ogólnoświatowym zasięgu. Jest to bardzo niebezpieczne, gdyż Bałkany wydają się być jednym z najważniejszych regionów łączących organizacje wywodzące się z Bliskiego Wschodu z celem ich ekspansji, czyli północną i zachodnią Europą. Jednym z najbardziej niebezpiecznych aspektów tego zbliżenia jest rozbudowa sieci terrorystycznej i szkolenie przyszłych terrorystów, zwłaszcza w formie „białego” dżihadu. Po wojnie domowej w Jugosławii państwa muzułmańskie nie zaprzestały finansowania działalności mającej na celu promowanie islamu w tym regionie. Środki płyną nie tylko z rządowych instytucji, lecz także z prywatnych organizacji charytatywnych⁶⁶. Przykładem tego jest częste stosowanie indoktrynacji religijnej w placówkach oświatowych w krajach postjugosłowiańskich, gdzie dyskryminuje się dzieci wyznające inną niż islam religię⁶⁷. Popularność na Bałkanach zyskują także portale internetowe służące rozpowszechnianiu zasad radykalnego islamu, krytykujące ostro zachodnią kulturę i styl życia. Należą do nich oficjalne strony skrajnych organizacji, np. Młodych Muzułmanów (Mladi Muslimani), oraz witryny wspólnot islamskich. To wszystko sprawia, że radykalizujący się islam i powstałe na jego bazie komórki terrorystyczne mogą stać się zarzewiem nowego konfliktu w „bałkańskiej becze prochu”.

Bibliografia:

Ako nas Srbija ne spasi terorizma, onda smo načisto propali, <https://www.fokus.ba/vijesti/globus/ako-nas-srbija-ne-spasi-terorizma-onda-smo-nacisto-propali/100222/> [dostęp: 12 IV 2018].

Alispahić F., *Posrbļjavanje bošnjackog liderstva*, „Preporodov Journal” 2016, z. 186, s. 38–40.

Aralica I., *Što sam rekao o Bosni*, Zagreb 1995.

Arbuckle T., *Unhealthy climate in Kosovo as guerillas gear up for a summer confrontation*, „Jane’s International Defense Review” 1999, nr 2.

⁶⁵ Zob. *Paradoxes of stabilization. Bosnia and Herzegovina from the perspective of Central Europe*, M. Szpala (ed.), seria: OSW Report, Warsaw 2016.

⁶⁶ V. Janková, *Wahhabism in the Balkans. The case study of Bosnia and Herzegovina*, Praha 2014, s. 72.

⁶⁷ Tamże.

- Balkany coraz bardziej islamskie*, <https://euroislam.pl/balkany-coraz-bardziej-islamskie/?print=print> [dostęp: 12 IV 2018].
- Beloff N., *Tito's flawed legacy. Yugoslavia and the West: 1939–84*, London 1985.
- Bodansky Y., *Osama bin Laden człowiek, który wypowiedział wojnę Ameryce*, Warszawa 2001.
- Borkowski R., *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*, Toruń 2007.
- Bosnia: 3,000 militants pose grave security threat*, <http://www.adnkronos.com/AKI/English/Security/?id=3.1.677269022> [dostęp: 12 IV 2018].
- Bujwid-Kurek E., *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej: dzieje, ustroj, konstytucja*, Kraków 2012.
- Dłgie brody i krótkie spodnie*, <http://mojesarajevo.blogspot.com/> [dostęp: 12 IV 2018].
- Doder M., *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Zagreb 1989.
- Drecun M., *Alahovi ratnici*, Beograd 2008.
- Dubicki A., *Terror as a method of fighting of the Iron Guard*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, D. Gibas-Krzak (ed.), Torun 2018.
- Džamić D., *Psi rata na Balkanu. Strani plaćenici u ratnim sukobima na prostorima bivše Jugoslavije*, Beograd 2001.
- Egipćanin okuplja vehabije u BiH*, http://www.rtv.rs/sr_lat/region/egipcanin-okuplja-vehabije-u-bih_254995.html [dostęp: 12 IV 2018].
- Elsässer J., *Jak džihad przybył do Europy. Wojownicy Boga i tajne służby na Balkanach*, Warszawa 2007.
- Emigrant Croats who were victims of federal terror after 1945*, „Slobodna Dalmacija” z 15 sierpnia 2000 r.
- Encyklopedia Politologii*, t. 5, M. Żmigrodzki (red.), Zakamycze 2002.
- Gibas-Krzak D., *Bośnia i Hercegowina: determinanty dziejów. Pomiędzy Serbami, Chorwatami a supremacją Muzułmanów*, Częstochowa 2016.
- Gibas-Krzak D., *Serbsko-albański konflikt o Kosowo. Uwarunkowania – przebieg – konsekwencje*, Toruń 2009.
- Halimović D., *Vehabije u BiH: Od Bočinje do Maoče*, <http://www.slobodnaevropa.org/> [dostęp: 12 IV 2018].
- Hauziński J., *Asasyni. Legendarni zabójcy w czasach krucjat*, Poznań 2016.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999.

- Izak K., *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2014.
- Izak K., *Radykalny islam na Bałkanach źródłem konfliktów społecznych i terrorystycznego zagrożenia dla Europy*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9, s. 52–74.
- Karnowski K., *ISIS pokonane. Upadł ostatni bastion Państwa Islamskiego w Syrii*, <https://wiadomosci.wp.pl/isis-pokonane-upadl-ostatni-bastion-panstwa-islamskiego-w-syrii-6184061996299905a> [dostęp: 12 IV 2018].
- Klejn Z., *Bulgaria. Szkice z dziejów najnowszych*, Pułtusk 2005.
- Koseski A., *Główne problemy transformacji w Republice Macedonii (1991–2000)*, w: *Transformacja systemowa w krajach Europy Środkowej, Wschodniej i Południowej 1989–2002*, T. Godlewski, A. Koseski, K.A. Wojtaszczyk (red.), Bydgoszcz–Pułtusk 2003.
- Krzak A., *Active intelligence service (terrorism) of the Comintern and Soviet secret service in Bulgaria in the 1920s – case study*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, D. Gibas-Krzak (ed.), Toruń 2018.
- Krzak A., *Niebezpieczeństwo terroryzmu dla państw narodowych na Bałkanach*, w: *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa międzynarodowego*, K.M. Książkowski (red.), Warszawa 2009.
- Lieberman: *Balkans the next target of Worldwide Jihad*, <http://serbianna.com/news/archives/3788> [dostęp: 12 IV 2018].
- Lučić I., *Bosnia and Herzegovina and terrorism*, „National security and the future” 2001, nr 3–4.
- Michaletos I., *Contemporary risk assessment of extremism and terrorism in Greece. The case of Islamist-driven security risks in Greece*, w: *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, D. Gibas-Krzak (ed.), Toruń 2018.
- Mišljenović S., *Vehabija iz Novog Pazara pucao na ambasadu SAD*, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.70.html> [dostęp: 12 IV 2018].
- Nagy Talavera N.M., *The Green Shirts and the Others. A history of fascism in Hungary and Romania*, Iași 2001.
- Paradoxes of stabilization. Bosnia and Herzegovina from the perspective of Central Europe*, M. Szpala (ed.), Warsaw 2016.
- Schwartz S., *Kosovo: Background to a War*, London 2000.
- Stawowy-Kawka I., *Miejsce ludności muzułmańskiej w Macedonii – przemiany i perspektywy*, „Prace Komisji Środkoeuropejskiej PAU” 2014, t. 22, s. 121–136.

- Šindler D.P., *Nesveti teror. Bosna, Al Kaida i uspon globalnog džihada*, Beograd 2009.
- Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century*, D. Gibas-Krzak (ed.), Torun 2018.
- Trifunović D., *Threat to international security – terrorism in South East Europe*, w: *Śłużby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Materiały i studia*, t. 2, A. Krzak, D. Gibas-Krzak (red.), Szczecin 2012.
- Wasilewski T., *Historia Bułgarii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.
- Wejksznier A., *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego džihadu*, Poznań 2010.
- Wilamowski J., Szczepanik K., *Ustasze i separatyzm chorwacki*, „Przegląd Historyczny” 1983, z. 1, s. 75–95.
- Williams P.L., *Al-Kaida. Międzynarodowy terroryzm, zorganizowana przestępczość i nadciągająca apokalipsa*, Poznań 2007.

Abstrakt

Autorka artykułu prezentuje zjawisko terroryzmu na Bałkanach na przestrzeni wieków XIX i XXI, zwracając uwagę, że ekspansja terroryzmu w tym regionie wymaga podjęcia odrębnych badań, przede wszystkim o charakterze heurystycznym. Wśród nurtów terroryzmu bałkańskiego został wymieniony terroryzm związany z ruchami narodowyzwoleńczymi i terroryzm polityczny. Ponadto autorka wskazała na akcje terrorystyczne prowadzone w Rumunii i Bułgarii, terroryzm ustaszy i emigracji antyjugosłowiańskiej oraz inne jego formy. Szczególną uwagę poświęciła terroryzmowi związanemu z ekstremalnymi nurtami islamu, który pojawił się na Bałkanach jako dziedzictwo wojny domowej (1992–1995). W epoce postzimnowojennej terroryzm islamski na Bałkanach wiąże się ze wzrostem wpływów fundamentalistów muzułmańskich. Autorka udowadnia hipotezę, że Bałkany ze względu na warunki naturalne stwarzają znakomitą możliwość rozwoju baz i obozów treningowych dla terrorystów powiązanych z globalnym džihadem. Rozwój terroryzmu na Bałkanach wywołuje zagrożenie dla bezpieczeństwa Europy i jej demokratycznych społeczeństw z powodu prawdopodobieństwa wzniesienia nie tylko konfliktu lokalnego, lecz także o szerszym zakresie, na skalę pozaeuropejską.

Słowa kluczowe: terroryzm międzynarodowy, Bałkany, terror polityczny, fundamentalizm islamski, sekty wahhabitów, sieć globalnego džihadu.